

VILNIAUS UNIVERSITETAS
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR
POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

Beieškant NATO Lietuvoje:

*pasiekimai, nesėkmės,
perspektyvos*

Sudarytojai:
Dovilė JAKNIŪNAITĖ,
Kęstutis PAULAUSKAS

VILNIAUS
UNIVERSITETO
LEIDYKLA

VILNIUS
2010

UDK 327.51NATO
Be95

Apsvarstė ir rekomendavo išleisti
Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir
politikos mokslų instituto taryba
(2010 m. spalio 12 d., protokolas Nr. 84)

Rėmėjas

Šiaurės Atlanto Sutarties Organizacija

Informacijos sklaidos partneris

Interneto portalas DELFI

© Autorių kolektyvas, 2010
© Vilniaus universitetas, 2010

ISBN 978-9955-33-612-9

Turinys

ĮVADAS. Mūsų Aljansas / 7
Dovilė Jakniūnaitė, Kęstutis Paulauskas

I D A L I S

NATO vidinės dilemos

Matoma ir nematoma NATO
sprendimų priėmimo pusė / 14
Linas Linkevičius

Generalinio sekretoriaus
lyderystės Aljanse bruožai / 22
Vytautas Leškevičius

Naują strateginę koncepciją berengiant / 34
Arūnas Molis

Naujai senos grėsmės, arba kas
ko bijo Šiaurės Atlanto aljanse / 46
Jovita Pranevičiūtė

II D A L I S

NATO išorinės dilemos

NATO ir Europos Sąjunga: strateginė
partnerystė ar įšaldytas konfliktas? / 55
Gintaras Bagdonas

NATO ir Rusijos strateginės
partnerystės viražai / 67
Tomas Janeliūnas

Baltijos valstybių karinis bendradarbiavimas:
skrybės ar santuoka / 81

Tomas Jermalavičius

Branduolinė NATO sklerozė / 101

Kęstutis Paulauskas

III D A L I S

Lietuvos dilemos

NATO vaidmuo Lietuvos vidaus
politikoje / 124

Raimundas Lopata

Besikeičiančio Aljanso dilemos Lietuvai / 142

Martynas Zapolskis

NATO transformacijos iššūkiai Lietuvai / 156

Vaidotas Urbelis

Naujos saugumo grėsmės ir Lietuva / 167

Gediminas Varvuolis, Liliana Jaroslavska

IV D A L I S

NATO perspektyvos

NATO globalioje saugumo architektūroje / 180

Evaldas Nekrašas

Euroatlantinės saugumo bendrijos ateitis / 196

Evaldas Ignatavičius, Ieva Karpavičiūtė

APIE AUTORIOUS / 214

Įvadas. Mūsų Aljansas

Dovilė Jakniūnaitė, Kęstutis Paulauskas

1994 m. sausio 4 d., praėjus vos keturiems mėnesiams nuo paskutinių Rusijos kariuomenės vienetų išvedimo iš Lietuvos teritorijos, Lietuvos Respublikos Prezidentas Algirdas Mykolas Brazauskas išsiuntė NATO Generaliniam sekretoriui laišką, kuriame pažymima, kad „Lietuva laikosi vertybių ir įsipareigojimų, įtvirtintų Šiaurės Atlanto sutartyje, ir siekia prisidėti prie Šiaurės Atlanto erdvės saugumo, prisijungdama prie Šiaurės Atlanto sutarties organizacijos“. Tuomet tai atrodė labai tolimas, net nepasiekiamas tikslas. Vargu ar tuometinė Šiaurės Atlanto taryba rimtai svarstė šį Lietuvos prašymą. Buvusių Varšuvos pakto narių – Lenkijos, Čekijos, Vengrijos, Slovakijos – prisijungimą prie NATO dar buvo galima įsivaizduoti, o buvusių Sovietų Sąjungos respublikų narystė NATO daugeliui Vakarų politikų turėjo atrodyti nerealistiška ir vedanti į neišvengiamą konfliktą su Rusija, kurią kaip tik norėta priartinti prie Vakarų.

Neatsitiktinai XX a. dešimtajame dešimtmetyje buvo intensyviai ieškota įvairiausių alternatyvų Baltijos valstybių saugumui užtikrinti, kurtos įvairios regioninės saugumo organizacijos ir jų vizijos. Net kai 1999 m. Baltijos valstybėms buvo pateiktas Narystės veiksmų planas, greitos narystės niekas nežadėjo. Planai planais, o dėl naujų narių priėmimo Aljansas visada priima politinį sprendimą – atitinka jos formalius reikalavimus ar ne, jau yra antraeilis klausimas. NATO karinė kampanija prieš buvusią Jugoslaviją ir taip buvo sukėlusį pernelyg didelę įtampą Vakarų santykiuose su Rusija, kad būtų galima skubinti Baltijos valstybių narystės NATO klausimą.

2001 m. rugsėjo 11-oji daug ką pakeitė: Rusijos prezidentas Vladimiras Putinas vienas pirmųjų pareiškė užuojautą JAV, pasiūlė pagalbą bendros grėsmės akivaizdoje, taip atvėrė duris ir šiltesniems santykiams su NATO. Taip 2002 m. buvo įkurta nuolatinė NATO

ir Rusijos taryba, o 2004 m. pavasarį tapo galimas didžiausias NATO istorijoje plėtros etapas, apėmęs septynias šalis.

Pasiekus šį ilgalaikį strateginį Lietuvos užsienio ir saugumo politikos tikslą, apie NATO pradėta rašyti ir kalbėti vis mažiau. Nors Lietuva jau keletą metų yra visavertė šios organizacijos narė, knygų, skirtų Lietuvos narystei Aljanse ar apskritai NATO problematikai, be 1999 m. ir 2001 m. leidinių¹, iš esmės nebeišėjo. Mažiau besidominantiems gali pasirodyti kitaip, bet Šiaurės Atlanto sutarties organizacijoje vyksta nuolatinės diskusijos, ieškojimai ir kaita, o nuo narystės pradžios prabėgę metai jau teikia vertingos medžiagos Lietuvos pasiekimams, iššūkiams ir nesėkmėms įvertinti.

Ši knyga kaip tik ir yra skirta atskleisti NATO ir Lietuvos šioje organizacijoje ieškojimus, svarbiausias diskusijas bei suvokti pirmųjų narystės joje metų patirtis. Knyga yra skirta pačiai plačiausiai auditorijai – pateikiamuose straipsniuose apie NATO ir Lietuvos vietą šioje organizacijoje stengiamasi pasakoti paprastai ir suprantamai.

Kartu tai yra ir proginis leidinys, dienos šviesą išvydęs neatsitiktinai drauge su 2010 m. lapkričio 19–20 d. vykusiam Lisabonos viršūnių susitikime patvirtinta nauja NATO strategine koncepcija. Dauguma autorių vienaip ar kitaip yra prisidėję prie Lietuvos pasirengimo narystei NATO, sėkmingo prisijungimo ir daugiau ar mažiau sėkmingų bandymų įsitvirtinti jos struktūrose. Lietuvos politikai, pareigūnai ir ekspertai pirmą kartą dalyvavo rengiant ir priimant šį NATO veiklos gaires apibrėžiantį dokumentą ir gavo puikią progą dar kartą apmąstyti, kas yra ir kuo tampa ši organizacija ir ką tai reiškia Lietuvai.

Nors gana greitai minėsime NATO narystės dešimtmetį, panašu, kad dar net nepradėjome įsisaugoti, jog NATO nėra „jie“, „kiti“, kad sakydami „NATO pareikalavo“, „NATO nusprendė“, „NATO privertė“, tik kratomės atsakomybės ir vengiame sprendimų, nepripažindami, kad NATO yra mes ir mes kartu su kitais jos nariais svarstome, sprendžiame, raginame ir reikalaujame.

Ši knyga taip pat yra bandymas diskutuoti apie NATO ir Lietuvą joje „iš vidaus“, nesibaigiant besikeičiančios NATO, suvokiant, kad jos pasirinkimai priklauso ir nuo Lietuvos sprendimų bei indėlio, ir pripažįstant, kaip svarbu juos aiškinti ir argumentuoti ne tik besigaudantiems saugumo politikoje, bet ir visiems, kuriems rūpi Lietuvos saugumo ir užsienio politikos sprendimai. Knygoje rasite 14 straipsnių, kuriuos parengė Lietuvos užsienio, saugumo ir gynybos politikos praktikai ir Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto (TSPMI) saugumo politikos ekspertai.

Rengdami šią knygą, siekėme trijų tikslų: pirma, norėjome pateikti lietuvių praktikų ir tyrėjų požiūrį į NATO vykstančius procesus ir pagrindines problemas, antra, siekėme pateikti jų Lietuvos patirties organizacijoje refleksiją ir, trečia, išprovokuoti platesnes diskusijas apie organizacijos perspektyvas.

Nesiliaujančių diskusijų ir abejonių dėl NATO ateities, prigimties ir paskirties kontekste NATO dilemoms ir problemoms teikėme daugiausia dėmesio. Pirmąją knygos dalį, skirtą vidinėms NATO dilemoms, pradedame ambadoriaus LINO LINKEVIČIAUS asmeniniais įspūdžiais iš savo ilgametės darbo Aljanse patirties. L. Linkevičius, remdamasis konkrečiais pavyzdžiais, parodo, kaip net ir maža valstybė gali pasiekti, kad jos balsas būtų girdimas Aljanse. Straipsnyje atskleidžiama, kaip sunku 28 valstybių organizacijai pasiekti konsensą, tačiau kartu pabrėžiama, kokia tvirta ir nepajudinama būna Aljanso vienybė, kai sutarimas yra pasiekiamas. Šis L. Linkevičiaus straipsnis suteiks skaitytojams unikalią galimybę pažvelgti į NATO veiklos virtuvę ir sprendimų priėmimo mechanizmą kaip niekada iš arti – nuo Lietuvai skirtos kėdės prie apskritojo NATO tarybos stalo.

Patyręs karjeros diplomatas įgaliotasis ministras VYTAUTAS LEŠKEVIČIUS savo straipsnyje apžvelgia NATO Generalinio sekretoriaus posto vaidmenį ir svarbą Aljanso istorijoje – vis dar labai retai tyrinėjama tema. Formaliai Generalinis sekretorius yra viso labo šalių narių samdomas vyriausiasis Aljanso administratorius, aukščiausio rango „biurokratas“, tačiau V. Leškevičius atskleidžia, kaip konkretaus

¹ Iš ryškesnių paminėtinos: Lopata R., Vitkus G., *NATO: vakar, šiandien, rytoj*, Vilnius: Eugrimas, 1999; *Šiaurės Atlanto erdvė ir Lietuva*, Vilnius: Eugrimas, 2001.

Generalinio sekretoriaus asmenybė, patirtis, pasaulėžiūra veikia viso Aljanso raidą.

Vienas iš pagrindinių iššūkių ir naujam NATO Generaliniam sekretoriui Andersui Foghui Rasmussenai, ir visai NATO 2010 m. – naujo strateginio dokumento rengimas. Tad nenuostabu, kad daugelio šios knygos autorių straipsniuose rasite vienokį ar kitokį vykstančių diskusijų ir jų rezultatų vertinimą. Plačiausią debatų ir jų konteksto analizę pateikia TSPMI dėstytojas ARŪNAS MOLIS. Jis apžvelgia NATO strateginių koncepcijų rengimo tradiciją ir principus nuo pat organizacijos susikūrimo ir analizuoja paskutinės dar vis nebaigtos strateginės koncepcijos rengimo procesą bei pateiktą ekspertų grupės viziją. Atkreipdamas dėmesį į du svarbius šios grupės pasiūlymus – suvokti, kad kolektyvinė gynyba yra ne pati svarbiausia ir ne vienintelė NATO užduotis bei siekti gerinti bendradarbiavimą su partneriais – A. Molis skatina neužmiršti, kad tai, kas vyko 2010 m., yra ne pabaiga, o tik diskusijų įkarštis.

Kiek kitu kampu į diskusijas dėl strateginių pasirinkimų žiūri Lietuvos Respublikos prezidento patarėja TSPMI dėstytoja JOVITA PRANEVIČIŪTĖ, analizuojanti, kaip šioje saugumo organizacijoje vyksta grėsmių identifikavimo procesas. Atkreipdama dėmesį į glaudų tokio proceso ryšį su vertybėmis, straipsnio autorė atskleidžia paradoksalią situaciją, kurioje atsiduria NATO: grėsmių sąrašas yra nuolat plečiamas neapibrėžiant prioritetų, o šių neįmanoma išskirti dėl nevienodo valstybių požiūrio į pasaulį.

Trys išoriniai veiksniai – santykiai su Europos Sąjunga, su Rusija ir branduolinio ginklo problematika – yra svarbiausi svarstant galimą NATO raidą ir dilemas globalioje saugumo architektūroje. Jų vaidmuo pristatomas antroje knygos dalyje „NATO išorinės dilemos“.

NATO ir ES tarpusavio santykių problemas nagrinėja Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos viršininkas plk. GINTARAS BAGDONAS, aptardamas šių dviejų organizacijų santykių politinę ir karinę dimensijas. G. Bagdonas pabrėžia, kad, nepaisant kai kurių jau įsisenėjusių politinių trinčių, šių organizacijų strateginis bendradarbia-

vimas yra būtinas ne tik sėkmingam atsakai į šiuolaikinius iššūkius ir Europai kylančias grėsmes, bet nuo jo labai priklauso ir globalus saugumas apskritai.

Rusijos veiksnį ir šios šalies santykius su NATO nuo 2004 m. analizuoja TSPMI docentas TOMAS JANELIŪNAS. Jis atskleidžia pagrindinę NATO dilemą – jai nesinori pykdyti Rusijos, tad yra siekiama turėti bent jau paviršutiniškai draugiškus santykius, kita vertus, neįmanoma paslėpti ir to fakto, kad tarp jų nėra jokio pasitikėjimo, būtino tikram bendradarbiavimui. Tad tokia partnerystė su išlygomis, anot straipsnio autoriaus, lemia nuolat banguojančius, tai atšylančius, tai atšalančius, nesvarumo būsenos santykius. T. Janeliūnas pateikia tik dvi (gana pesimistiškas) tokios situacijos alternatyvas: būti strateginėmis partnerėmis tik nereikšmingose srityse arba gyventi „šaltosios taikos“ sąlygomis.

TSPMI dėstytojas KĘSTUTIS PAULAUSKAS apžvelgia NATO branduolinės politikos raidą. Straipsnyje atkreipiamas dėmesys į NATO šalių nenorą atviriau artikuliuoti ir apibrėžti NATO branduolinę laikyseną, paaiškinti tiek NATO narių visuomenėms, tiek tarptautinei bendrijai būtinybę išlaikyti NATO branduolines pajėgas. Autorius pažymi, kad tokia NATO branduolinė „sklerozė“ gali turėti neigiamų padarinių šios organizacijos, taigi ir Lietuvos saugumui.

Į šią knygos dalį taip pat įtraukėme TOMO JERMALAVIČIAUS straipsnį apie trijų Baltijos valstybių karinį bendradarbiavimą, kuris yra puikus tiltas, jungiantis „NATO dilemų“ dalis su Lietuvai kylančiais iššūkiais šioje organizacijoje. Autorius klausia, ar narystė NATO žymi glaudaus bendradarbiavimo pabaigą, ar atvirkščiai – turėtų tris šalis pastūmėti dar glaudžiau plėtoti karinius ryšius. T. Jermalavičius atskleidžia, kaip didžiulis trišalio gynybinio bendradarbiavimo potencialas nuolat klimpo nacionalinių ambicijų, biurokratizmo ir net asmeniškumų liūne. Vis dėlto būta ir „sėkmės istorijų“, todėl autorius reiškia viltį, kad Baltijos valstybės ateityje sugebės sutarti dėl efektyvios karinio bendradarbiavimo vizijos.

Trečiąją knygos dalį skyrėme jau tiesiogiai Lietuvos narystės problematikai. TSPMI profesorius, buvęs ilgametis šio instituto direktorius RAIMUNDAS LOPATA atkreipia mūsų dėmesį, kad NATO nėra tolimas „aukštosios“ politikos reikalas: nuo pat dešimtojo dešimtmečio pradžios NATO yra neatskiriama Lietuvos vidaus politinio gyvenimo dalis. Savo straipsnyje R. Lopata išsamiai, nuo pat nepriklausomybės atkūrimo, analizuoja ir vertina Lietuvos valstybingumą NATO kontekste, parodo, kaip NATO sprendė, o kartais ir sunkino Lietuvos vidaus ir užsienio politikos problemas.

TSPMI doktorantas MARTYNAS ZAPOLSKIS savo straipsnyje aptaria Lietuvai kylančias dilemas, kurias turėtų padėti išspręsti naujoji NATO strateginė koncepcija. Autorius nagrinėja, kaip ši koncepcija turėtų apibrėžti kolektyvinę gynybą ir kelia klausimą, ar ji turėtų apimti naująsias grėsmes. Straipsnyje taip pat atkreipiamas dėmesys į neaiškias NATO partnerysčių ir plėtros politikos perspektyvas, aptariamas šios organizacijos vaidmuo tarptautinėse operacijose.

Ilgametis Lietuvos krašto apsaugos sistemos darbuotojas TSPMI dėstytojas VAIDOTAS URBELIS savo straipsnyje aptaria Lietuvos krašto apsaugos sistemos būklę bendrame tarptautinių tendencijų karybos srityje ir NATO transformacijos kontekste. Autorius pažymi, kad, net ir skirdama gynybai nedaug išteklių, Lietuva gali pasiekti gerų rezultatų, jeigu sugebės aiškiai nustatyti savo prioritetus, dalytis atsakomybe ir veikti kartu su kitais sąjungininkais bei ieškoti kitų būdų efektyviai panaudoti pinigus.

GEDIMINAS VARVUOLIS, Užsienio reikalų ministerijos Transatlantinio bendradarbiavimo ir saugumo politikos departamento direktorius, ir to paties departamento darbuotoja LILIANA JAROSLAVSKA aptaria NATO vaidmenį kovojant su naujosiomis XXI a. grėsmėmis: terorizmu ir masinio naikinimo ginklų platinimu, kibernetinėmis atakomis, grėsmėmis energetiniam saugumui ir piratavimu jūrose. Autoriai įtikinamai parodo, kad Lietuva negali nepaisyti šių naujų transnacionalinių pavojų. Straipsnyje konkrečiais pavyzdžiais

brėžiamos Lietuvos galimybės prisidėti prie bendrų NATO pastangų reaguoti į tokias grėsmes.

Paskutinė knygos dalis siūlo žvelgti į NATO globalaus saugumo kontekste ir pasvarstyti apie ateitį. VU TSPMI Tarptautinių santykių katedros vedėjas profesorius EVALDAS NEKRAŠAS pateikia savo interpretaciją apie NATO užimamą vietą šiuolaikiniame pasaulyje, atkreipdamas dėmesį, kad NATO, į kurią stojo Lietuva, nėra ta pati NATO, kurioje Lietuva yra. E. Nekrašas parodo, kaip JAV saugumo politika, kuri šiuo metu koncentruojasi į Vidurio Rytų problematiką ir didėjančią Kinijos svarbą, formuoja pasaulio saugumo darbotvarkę, vadinasi, daro tiesioginę įtaką ir NATO pasirinkimams. Taigi NATO, E. Nekrašo įsitikinimu, šiuolaikiniame pasaulyje yra viena iš daugybės reikšmingų, tačiau ne pačių svarbiausių veikėjų.

NATO ateitis yra ir Užsienio reikalų ministerijos viceministro EVALDO IGNATAVIČIAUS bei šios ministerijos Transatlantinio bendradarbiavimo ir saugumo politikos departamento darbuotojos IEVOS KARPAVIČIŪTĖS straipsnio tema. Tačiau kitaip nei E. Nekrašas, jie yra optimistiškesni, pabrėžia NATO lankstumą kaip jos ilgą amžiškumo garantą.